

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE
(ALAPÍTÓTTA: SZONGOTT KRISTÓF)

AZ ÖRMÉNY MÚZEUM-EGYESÜLET HIVATALOS KÖZLÖNYE.

SZERKESZTIK:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DR. HERRMANN ANTAL
az Ö. M. E. tb. igazgatója,

DR. PAPP GUSZTÁV
az Ö. M. E. titkára.

HUSZONEGYEDIK ÉVFOLYAM.

===== SZAMOSÚJVÁR, 1907 =====
TOPORÁN ENDRE „AURORA” KÖNYVNYOMDÁJA,

TARTALOM.

		Lap
Araráti	Szongott és az örmény kereszt . . .	51.
Bányai Elemér,	A régi Szamosújvár emlékei . . .	112.
Herrmann A. dr.	A kuruczok és az örmények . . .	30.
" " "	Dolgorukov herceg adománya és az Armenia új feladatai	155.
" " "	A bécsi mechtáristák és Szamosújvár	197.
Merza Gy.	Szongott Kristóf és az örmény irodalom	69.
" "	Szongott Kristóf dolgozatainak kimu- tatása az „Armenia“-ból . . .	82.
Orosz Endre	Jelentés a szamosújvári római cas- tellum praetoriumának ásatásáról	129.
Papp Gusztáv dr.	Szent Lázár szigetén	119.
" " "	Szamosújvár jövője	157.
Szongott K.	A Korbuly család	1.
Za-la,	Szongott Kristóf „Armenia“-jának 20 éves történetéből	90.
— —	Szongott Kristóf méltatása (Lapszemle és részvétiratok)	52.
— —	Az örmény muzeum története . . .	97.
— —	Szongott Kristóf utolsó művéről . .	124.
— —	Szongott Kristóf emlékére (emléksorok)	35, 127.

3. *Vizvezeték és csatornázás* megépítésére tőkebefektetés 600.000 k.

évi amortizacio . . . . . 33.000 K.

személyi kiadások és üzemköltség . . . . . 10.000 K.

Összesen . . . . . 43.000 K.

4. *Turbina telepekkel kombinált villamosmű, nagygyát és malmok átépítésére*, befektetendő tőke 490.000 K.

ennek amortizációs hányada . . . . . 26.950 K.

üzemköltségek és személyi kiadások . . . . . 8.000 K.

jelenlegi malmok bére . . . . . 17.050 K.

Összesen . . . . . 52.000 K.

5. *Belváros járdázatának kiépítése és a Főter rendezésére* befektetendő tőke 200.000 K.

ennek amortizációs hányada . . . . . 11.000 K.

Eszerint tehát a *fölvecendő tőke összesen 1,800.000 korona* volna, míg a törlesztési hányad s egyéb üzem, személyi és elmaradt haszonból származó kiadásoknak *egy évi arányszáma 154.800 kor.* felelne meg.

Ezzel szemben a már *első év végén minden bizonynyal várható bevételi arányszámok* következőleg alakulnának:

1. *Az új szálloda berösszege* . . . . . 17.800 K.

a szálloda épületében, valamint a Korona fölös helyiségeiben létesítendő *üzletek*

bére . . . . . 6.200 K.

Összesen . . . . . 24.000 K.

2. *Viz- és csatorna díjak* . . . . . 43.000 K.

3. *Vágatási díjak és a műjégggyár*

bevételei . . . . . 18.000 K.

4. *Villamosmű és malmok jövedelme* 58.000 K.

5. *Jelenlegi világításunk költségei* . . . . . 4.000 K.

6. *Csordai legelő területének többlet*

jövedelme . . . . . 7.800 K.

Összesen . . . . . 154.800 K.

A remélhető jövedelemnél most még nem veszem számításba azon biztos bevételeket, melyeket a községi takarékpénztár létesítése esetén elérhetnénk, továbbá az olcsó villamos erő nyújtása révén előreláthatólag létesülő gyártelepek útján remélhető ugy erkölcsi, mint anyagi

hasznokat. Ezen számfeletti jövedelmeket első sorban arra kívánám fordítani, hogy minden létesítendő intézmény támogatására *főntartásialap* s ezenfelül egy *általános gazdaságialap* létesíttessék.

Csupán csak midőn ezen előrelátó tényünknek eleget tettünk lehetne arra gondolni, hogy *a meglevő közterhek enyhíttessenek s ezen felül az akkor már részolgált városi alkalmazottak javadalmazásáról is gondoskodás tétessék.* Hosszas megfontolás után meggyőződésként állíthatom, hogy e reális alapon álló tervezetem megvalósulása esetén igen rövid idő kérdése az, hogy ezen utóbbi minden tekintetben kedvező helyzet beálljon.

*

Rajongásig szeretett szülővárosom szolgálatában eltöltött három év minden idejét annak szenteltem, hogy a munkám körébe bevont szakemberek odaadó támogatása mellett, *lehetőleg egy teljes képet nyújtsak a jövő teendőire nézve,* melyeknek legmagasztosabb hivatása forrón szeretett városunk emelése és elérése annak, hogy *azon nagy versenyben, mely a hazai városok között folyik szűkebbkörű otthonunk megállja helyét.* E város jövőjét és egészséges fejlődését szíves lélekkel előmozdítani törekvőkre bízom annak elbírálását, hogy e sorokban letett s a szűkebbkörű honszeretettől sugalt eszmék kivitelre megérettek, alkalmasak s vajjon *a magam elé varázsolt szép jövő anyagi romlás csiráitól ment képét fedni fogják-e?*

Végezetül még csak annak kijelentésére szoritkozom, hogy elaboratumomnak, mely csak vázaltszerűleg tünteti föl azt a nagy munkát, mely reánk vár, tulajdonképeni célja az, hogy *elvi hozzájárulást nyerjek ki arra nézve, hogy az eddig szeretettel végzett munkámat a föltüntetett irányban folytassam-e?*

Nem kétlem, hogy e város neimes gondolkozású közönsége, érett megfontolás után, elvi kijelentésével *kezembe adja a lankadatlan munkálkodásra lelkesítő vezérfonalat s így fölvirradni engedni városunk újjászületésének hajnalát!*

A BÉCSI MECHITÁRISTÁK ÉS SZAMOSÚJVÁR.

Az „Armenia“ 1905. évi augusztusi füzetében (225—228 l.) „Mechitáristák Szamosújvárt“ címmel felvettem azt az eszmét, hogy a mechitáristák bécsi kongregációja tegye át székhelyét összes intézményeivel együtt Szamosújvárra. Röviden, de kétségbe nem vonható okokkal motiváltam e tervet. Kimutattam, hogy ez áttelepedést határozottan megkívánja első sorban magának a rendnek és fenséges missziójának vitális érdeke, s hogy ebből kiszámíthatatlan előnye volna Szamosújvárnak, és hogy ez nagyon üdvös volna úgy a magyar, mint az örmény nemzetre nézve.

Az eszmét helyeselte a magyar sajtó. Helyesléssel fogadták legilletékesebb kulturpolitikusaink, akikkel erről értekeztem. Az örmények lelkes örömmel üdvözölték a tervet. Bárány Lukács esperes-plébános, a legkompetensebb tényező „Mechitáristák Szamosújvárt“ című cikk vizshangja“ címmel mélyebben alapozta a tervet. Magok a bécsi mechitáristák sem idegenkedtek a nagy koncepciójú és perspektívájú eszmétől. De a dolognak élni kellett. Érdemlges lépések még nem történtek a megvalósítás érdekében.

Most azonban egy felhívás érkezett hozzánk, amely egyrészt teljesen és nyomatékosan igazolja tervünket épen azon tényező részéről, amelynek elhatározásától függ a megvalósítás, másrészt pedig a megvalósítást a tényező létérdekének és egyúttal igen aktualisnak tünteti fel kétségbevonhatatlanul.

A mechitáristák bécsi kongregációja német nyomtatott felhívást bocsátott ki és küldött meg a rend barátainak, amelynek ez a tartalma:

„Nagyságos Úram! A keleten már oly rég óta uralkodó zavaroknak rendünkre gyakorolt káros hatása arra kényszerít bennünket, hogy a szerzetbeli papnövelde intézetünk fenntartásához szükséges eszközök megszerzése végett jótékonyági sorsjátékot rendezzünk; melynek védnökségét Ő császári és királyi Fensége Mária Valéria hercegasszony méltóztatott legkegyelmesebben elfogadni.

Erre a jótékony sorsjátékra bátorkodunk ezennel figyelmét felhívni.

Már több mint 200 éve annak, hogy a mechtáristák kongregációja tevékenységét a'gondolható legszerényebb eszközökkel és a legsúlyosabb politikai és gazdasági viszonyok közt megkezdette és azt a célt tűzte maga elé, hogy előidézze az örmény nemzet nagyobb részének a római katolikus egyházzal újból való egyesülését és előmozdítja és megszilárdítja az örmény nemzet vallási és művelődési fejlődését.

Hogy e célt elérje, a kongregacio lankadatlan buzgalommal áldozatkész tevékenységet fejtett ki úgy a hitküldérség terén, mint azzal, hogy keleten iskolákat létesített és tartott fenn, vallásos és tudományos műveket adott ki és terjesztett, főképen pedig missionariusokat képezett, mely utóbbi célra Bécsben papnevelő intézetet alapított.

Aki a keleti viszonyokat csak felszínesen is ismeri, tudja, mily óriási nehézségek állanak e magasztos feladat teljesítésének útjában. De a mechtáristák kongregációja nem riadt vissza mindezen nehézségektől és tétovázás nélkül tovább haladt a megkezdett fáradalmas pályán.

Az ehhez megkivántató eszközöket, melyeket a kongregacio mindig csak a legszükségesebb és igazán legszerényebb módon vett igénybe, ameddig csak lehetett, jórészt a most már elszegényedett országban szerezték be.

Sajnos, ismert tény, hogy az egész örmény nemzet gazdasági viszonyai az utolsó évtizedben kimondhatatlan mértékben megrosszabbodtak.

Ez igazán könyörületre indító gazdasági állapotok következtében azonban immár teljesen kimerülnek azok a források, melyekből eddig a mechtáristák kongregációja keleten merített, úgy hogy most már a vallásnak és tudománynak szentelt kétszázéves működés után a szükséges anyagi eszközök hiányában magát az existenciáját veszélyeztetve látja.

Ilyen körülmények közt majdnem lehetlenné vált, hogy előteremtsük a költségeket, melyeket a szeminarium fenntartása a legszerényebb igények mellett is megkiván, és ezzel az a veszély fenyeget, hogy a szukkreszcenciától, mely a szeminariumban nevelődik, meg leszünk fosztva.

Nemes emberbarátokhoz, akik hajlandók a keresztény katolikus hitet és a tudományt támogatni, jótékony-ságára építeni, Nagyságodhoz is azzal a tisztelő kéréssel folyamodunk, méltóztassék minket szent célunk előmozdításában tevékeny támogatásában részesíteni.

Bizton reméljük, hogy Nagyságod nem engedi segélykiáltásunkat meghallgatatlanul elhangzani, és örök hála-król biztosítva Nagyságodat, maradtunk kitünő tisztelettel a mechtárista-kongregacio nevében: Dr. P. Thiro Antal főtitkár, Dr. P. Thorun Tádé, infulás apát, fővikárius és főnök. Bécs, VII./2 Mechitaristengasse 4.

A mellékleten találjuk a mechtáristák kétszázados működésének és eredményeinek áttekintését, a szerzet fejjeinek arcképével. A végén ismét feljajdulás a nyomor és szomorú állapotok miatt, melyek veszélyeztették a rend léte-
létét.

Ugy tudjuk, hogy a szerzet a magyar kormánytól is tett lépéseket a sorsjáték engedélyezése iránt, de természetesen eredménytelenül. Egy sorsjegy ára egy korona; Szamosújvárt főt. Turcsa mechtárista lelkésznél kaphatók. Ajánljuk e felhívást a hazai örménység pártfogó figyelmébe.

E felhívás igen fontos dokumentum és nyomos érv a bécsi szerzetnek Szamosújvárra való átköltözése mellett. Kitűnik abból, hogy a szerzet szűkös anyagi viszonyai miatt nem bírja teljesíteni hivatását, hogy veszélyeztetve van létele.

Hogy lehet ezen gyökeresen és minden időre segíteni? Nem sorsjátékkal. Habár nem lehet kifogás az ellen, hogy ilyen szent cél érdekében az emberbarátok nemeslelkűségéhez folyamodnak, nem látszik stilszerűnek, hogy ilyen nagy ügy a lutri céljaira legyen bízva, a melyek legjobb esetben csak ideig-óráig segíthetnek a bajon.

Itt világraszoló kulturügyről van szó. Meg kell érteni a kor szózatát, felfogni a történelem szellemét, követni a kulturhistoria folyamatát. Nagy elhatározás, alkotó cselekvés kell ide. Le kell mondani egy tarthatatlan helyzetről, egy megszokott helyről, egy fikcióról, hogy megmentsék az ügyet, hogy megsokszorozzák az erőket, hogy elérjék a kitűzött szent fő célt. És amellet még előmozditsanak fontos mellékcélokat. Megmenthetik a magyar

örményiséget, megszerezhetik a magyar nemzet intenzív rokonszenvét a szerencsétlen örmény nemzet számára, és egyúttal leróhatják ennek háláját a magyar nemzet azon nemeslelkűsége iránt, amely édes hazát adott a századokon át országról-országra üldözött örmény rajnak.

Adják el bécsi palotájukat a vele szomszédos magyar testőrségnek, amelynek égető szüksége van rá. Párcellázzák maueri majorukat. Kapnak érte valami 2,600.000 koronát. Hagyjanak templomuk mellett 1—2 lelkészt, a többi pedig jöjjön Szamosújvárra papnevelővel, nyomdával, muzeummal, könyvtárral együtt. Szamosújvárt megkapják a Salamon-templom telkét. Reájuk bizzák az összes örmény intézeteket. A magyar kormány, az erdélyi püspökség felkarolja őket. 400.000 koronáért itt külön palotát építenek, mint a bécsi. 200.000 koronáért olyan birtokot vehetnek, amely ellátja az egész szerzetet az élet minden szükségleteivel. Maradna tisztán két millió korona készpénzök. Ennek kamatait egészben nagy missziójuk céljaira fordíthatják. És emellett számos üdvös mellékcélt érnének el.

Mi helyesebb tehát: Bécsben nyomorogni, kitéve a végpusztulásnak? Vagy Szamosújvárt fejedelmileg élni, eddig nem is sejtett mértékben felvirágozni, nagy célokat elérni és örökre biztosítani?

Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszlatok!

Dr. Papp Gusztáv barátom e füzet élén, tudományos alapra, beható tanulmányokra és reális számításokra támaszkodva, fényes képét rajzolja Szamosújvár jövőjének. E képnek legragyogóbb vonása: az ide költözött mechtáristák!

Szamosújvár, 1907. dec. 15.

Dr. Herrmann Antal.

Jelen füzettel az „Armenia” 21 évi fenállása után mint folyóirat megszűnik s csak mint a szamosújvári Örmény Muzeum Egyesület hivatalos Évkönyve fog könyvalakban Temesváry János dr. muzeumi igazgató szerkesztésében megjelenni. Az „Armenia” évkönyvet a muzeum tagjai tagsági díjaik fejében fogják kapni.